

**ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІІ ЗАНЕДБАНИХ
ІНДУСТРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ПІД НОВУ ФУНКЦІЮ**

Антоненко Ігор Володимирович

старший викладач

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: Трансформація (або ревіталізація) промислових територій під творчу функцію – один з інноваційних методів модернізації міського простору з урахуванням змін щодо потреб міського населення. Результатом цього виступають арт-кластери. Аналіз внутрішнього наповнення подібних об'єктів дозволяє виявити їх визначальні ознаки і їх відмінність від інших споруд.

Ключові слова: арт-кластери, трансформація, промислові зони, пам'ятники архітектури, творча індустрія.

Проблема нерентабельних і непрацюючих промислових підприємств і складських приміщень особливо актуальна сьогодні для великих міст. Особливо в тих випадках, коли промислові підприємства є пам'ятками архітектури. В Україні найчастіше історичні промислові будівлі навмисно доводяться до аварійного стану, зносять, а на їхньому місці зводять житлові, офісні та торгові комплекси. У європейській практиці використовуються інші методи – цінні історичні корпуси або частини комплексів зберігають і перепрофілюють під нові функції (рис. 1). В основі таких дій лежать такі аргументи: 1) у разі появи на місці колишньої промислової ділянки житлового масиву або громадського центру виникає необхідність в розширенні транспортних магістралей, потреба в додаткових інженерних мережах, в створенні нової структури обслуговування тощо, що в умовах щільної міської

забудови не завжди можливо; 2) часто промислова будівля є пам'яткою архітектури, що занесена в охоронний реєстр і тому не може змінюватися або зноситися; 3) до того ж чимало фабричних і заводських споруд є знаковими міськими об'єктами, інноваційними для свого часу, які змінили класичний міський пейзаж; їх виразні, звільнені від верстатів і стелажів простори дають можливість найбільш широкої інтерпретації історичних інтер'єрів [1, с. 34]. Існують різні способи перепрофілювання колишніх промислових територій, але при цьому завжди враховується розташування ділянки в структурі міста, цінність існуючої на ній забудови, потреби в створенні нового об'єкта з іншою функцією.

Рис. 1. 1. Виставкова лабораторія і освітній центр «Färgfabriken», Стокгольм (колишній завод з виробництва сільськогосподарської техніки). 2. Галерейний центр з художніми майстернями «Spinnerei», Лейпциг (колишній бавовнопрядильний центр). 3. Виставковий центр «Löwenbräu Areal», Цюрих (колишній пивоварний завод)

Композиційні фактори призначених для ревіталізації будівель багато в чому зумовлюють майбутню функцію споруди. У свою чергу нова функція часто визначає об'ємно-просторове рішення майбутніх інтер'єрів і художні прийоми освоєння простору. Типологічно можна виділити наступні нові функції для індустриальних об'єктів трансформації, це: 1) житлова функція (*апартаменти, готелі та гуртожитки*); 2) ділова функція (*ділові центри, проектні бюро*); 3) комерційна функція (*торгові центри, ресторани, шоу-руми*); 4) культурно-дозвільна функція (*культурні центри, бібліотеки, творчі студії, репетиційні бази, клуби*); 5) музейно-виставкова функція (*музеї, галереї, виставкові центри*); 6) в якості додаткових функцій слід назвати *адміністративну та освітню функції* [2, с. 91 – 95].

Творчі кластери (арт-кластери) виступають як окрема група. За способом функціональної організації арт-кластер відноситься до багатофункціональних об'єктів, проте основною визначальною ознакою є арт-складова, цим він і відрізняється від звичайної багатофункціональної будівлі зі стандартним набором різних суспільних функцій. Не пов'язані з мистецтвом функції також можуть бути присутніми в арт-кластері, і кожна з них буде частиною єдиного цілого. Цей тип будівлі легше піддається трансформації зі зміною функцій приміщень, він не обмежений рамками інтер'єрного дизайну в порівнянні з багатофункціональними комплексами, і не настільки прив'язаний до жорстких норм і вимог.

Поява креативних кластерів є наслідком розвитку «творчих індустрій» [3]. «Творча індустрія – це діяльність, в основі якої лежить індивідуальна творчість, навик або талант, і яка несе в собі потенціал створення доданої вартості і робочих місць шляхом виробництва і експлуатації інтелектуальної власності» [4]. З точки зору теорії мистецтва концепцію кластера розробив Б. Гаутами (Berys Gaut "Art" as a Cluster Concept"), яку в подальшому продовжили Джон Маккі і Аарон Маскін (Meskin "The Cluster Account of Art Reconsidered"), що зумовило появу терміну "INUS Condition" (an "Insufficient but Non-redundant part of an Unnecessary but Sufficient condition"), що буквально перекладається як "недостатня, але не надмірна частина непотрібної, але достатньої умови". В подальшому теоретичну концепцію арт-кластеру як інтелектуального сучасного простору виклав Майкл Портер ("група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють в певній сфері і доповнюють один одного»).

Вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду організації креативних індустрій дозволило виділити форми просторової організації креативної індустрії по площі охоплення території (тобто, за географічною ознакою), це: а) *макроформи* (креативні регіони, креативні кластери, креативні міста, глобальні технологічні платформи); б) *мезоформи* (креативні хаби, креативні квартали, креативні центри); в) *локальні форми* (креативні простори: арт-об'єкти, творчі

лабораторії, майстерні, відкриті простори, лофти і неолофти, локальні онлайн центри, креативні інформаційні платформи). Виділені форми по площі охоплення не мають чітких критеріїв делімітації, адже вони вільно переходять від однієї до іншої, а великі форми часто містять в собі локальні, що свідчить про необхідність детального картування (природного поширення в просторі) креативних індустрій, але не описує їх аморфний характер розвитку [7, с. 143-150].

Визнаючи креативну індустрію насамперед міським феноменом, ряд вчених аналізує форми просторової організації креативної економіки, які властиві територіям з високим рівнем урбанізації: креативні кластери, креативні квартали і центри, арт-галереї, шоу-руми, теле- і медійні платформи, спортивні та мистецькі ініціативи, культурні простори, анти- кафе і медіатеки, стартапи тощо. Хоча існують наукові підходи, які доводять необхідність залучення креативної індустрії до розвитку сільських громад, формування креативних просторів і сприяння диверсифікації економіки сільських територій, об'єднаних територіальних громад шляхом децентралізації сфери культури [8].

Далеко не всі промислові підприємства можна трансформувати під арт-кластери. У Європі найбільш відомі подібні об'єкти розміщуються в старовинних промислових будівлях. В Україні непрацюючими сьогодні є підприємства, розташовані в дореволюційних будинках або в будинках радянського періоду. Ця обставина зумовлює специфіку їх конструктивної схеми і використаних при будівництві матеріалів.

Умовно можна сформулювати основні вимоги утворення арт-кластерів, це: 1) транспортна доступність, тяжіння до великих магістралей; 2) можливість капітального перепланування підприємств зі збереженням (повним або частковим) існуючих фасадів; 3) рентабельність: порівняння витрат на перепланування, створення нового дизайну, прогнозований прибуток; 4) відчутний приплив відвідувачів (великі міста з високим відсотком молодого населення).

Можливий деякий попередній аналіз придатності до переобладнання того

чи іншого підприємства під творчий кластер, враховуючи той факт, що більшість з них були побудовані за радянських часів.

З переліку слід виключити підприємства: а) в яких не існує можливостей для зміни функції, і які розміщуються на великій за площею ділянці (це об'єкти чорної і кольорової металургії; хімічної та нафтохімічної промисловості; машинобудування; газової промисловості; електронної, радіотехнічної та приладобудівної промисловості; будівельної індустрії; целюлозно-паперової промисловості; деревообробної промисловості; текстильної промисловості) [5]; б) розташовані за межами великого міста через шкідливості виробництва і неекологічності; в) з великими одноповерховими корпусами і з супутніми комплексами допоміжних будівель на ділянці, зі складною системою під'їздів, з конструкціями та обладнанням, які не підлягають розбиранню і заміні [5]. Для даної мети рекомендується використовувати трьох-п'яти поверхові споруди з можливістю застосування повної або часткової перепланування [6, с. 479-489]. На основі зарубіжного досвіду зі створення арт-кластерів можна стверджувати, що найбільш придатними для цього є підприємства легкої та харчової промисловості [5, с.466-509], однак для подібних цілей відповідними є і підприємства побутового обслуговування [5, с.512-525], а також торгово-складські будівлі або військові об'єкти [5, с.526-547].

Приблизний алгоритм трансформації старих будівель в арт-кластери виглядає наступним чином:

Підприємства легкої промисловості (швейна, взуттєва): уніфіковані триповерхові будівлі, конструкції залізобетонні та металеві (каркас), поєднання декількох великих залів і прибудов з дрібними осередками [5, с.469-471]; усунення можливих проблем – створення додаткових входів, коридорів, сходів; бажано урізноманітнити прямокутний план і типові фасади.

Підприємства харчової промисловості (хлібобулочні, кондитерські, алкогольні та безалкогольні напої): різноповерхові (1, 2, 3 поверхи), змінний крок колон, поєднання декількох великих залів і прибудов з дрібними осередками, збірний залізобетонний каркас [5, с.487-489]; усунення можливих

проблем – створення додаткових входів, коридорів, сходів; бажано урізноманітнити прямокутний або Г-подібний план і типові фасади.

Тобто ревіталізації підлягають підприємства в межах великого міста, які не виробляють шкідливих відходів. Специфіка функціонування арт-кластеру не передбачає наявності великого забудованого промислового комплексу, що складається з ряду малоповерхових будівель. Більш придатними для цієї мети є будівлі середньої поверховості, які можна піддати повному або частковому переплануванню без використання великих фінансових витрат. Хоча під ці категорії насамперед підпадають підприємства легкої та харчової промисловості, однак відомі приклади створення арт-кластерів на заводах радіоелектроніки, на парфумерних фабриках, на мотоциклетних заводах тощо. [11, с. 479-489]. Оскільки основна спрямованість арт-кластеру - художня, орієнтована на креативний творчий саморозвиток всіх бажаючих, цей тип багатофункціональної будівлі легше піддається трансформації зі зміною функцій приміщень, він не обмежений рамками інтер'єрного дизайну в порівнянні з багатофункціональними комплексами, і не настільки прив'язаний до жорстких норм і вимог. Разом з тим, арт-кластер – це не традиційний музей, галерея, освітній або виставковий центр, так як принципом його утворення є вільне поєднання кількох складових елементів-виразників творчості і індивідуалізму, при цьому не самодостатніх і ефективно діючих тільки в разі їх поєднання і розрахованих на всіх бажаючих творчого саморозвитку.

Арт-кластер націлений не на творчий розвиток особистості за заданою схемою виховання (музей, гурток в будинку творчості, освітні курси, галереї), де користувач не може вносити власні корективи в цю схему, а на індивідуальний творчий розвиток, де користувач сам визначає, як він розуміє цей творчий розвиток без жорсткої регламентації функціонального наповнення приміщень. Особлива популярність неформальних течій серед молоді визначає той факт, що саме молоді люди стають основними орендарями, власниками і відвідувачами арт-кластерів [6, с. 479-489].

На сьогодні дієвим інструментом міського розвитку є підтримка бізнесу в

сфері культури і творчості, створення «комунікативних майданчиків», в які можуть входити нові творчі та культурні центри, що поєднують функції культурного виробництва і культурного споживання. Такі креативні центри в містах задовольняють не тільки естетичним потребам творчих городян, а й залучають підприємців, туристів, змінюють імідж самого міста, підвищуючи згодом його капіталізацію за рахунок концентрації підприємницької активності. Креативні індустрії грають роль своєрідних каналів встановлення культурних та підприємницьких зв'язків території. В результаті поширення і розвитку креативної індустрії в місті формується нова унікальність, зростає його туристична привабливість, формується мотивація до відвідування міста і бажання жити і працювати в ньому, збільшується кількість робочих місць в креативній сфері і кількість інвестиційно привабливих об'єктів для трансформації в креативні простори.

Як показує практика, зараз майже в кожному обласному центрі України присутні креативні простори різного виду: у Львові – арт-кластер «Фабрика повидла», в перспективі – «Креативний квартал», в Івано-Франківську – ревіталізація заводу «Промприлад» з перетворенням його в хаб творчості і пізнання, в Рівному – картування культурних і творчих ініціатив з метою створення креативного кластера, в Києві – арт-завод «Платформа» з однойменним коворкінгом тощо (рис. 2). За твердженням М. Скиби, всі такі масштабні проекти в креативній сфері реалізуються виключно за рахунок приватного або іноземного капіталу [9].

Рис. 2. 1. Фабрика повидла у Львові. 2.Завод «Промприлад» в Івано-Франківську. 3. Арт-завод «Платформа» в Києві

Велика роль в організації креативних індустрій належить м. Львову, де в останні роки активізувалися громадські діячі і міська влада, і результатом їх

консенсусу стали креативні простори, які піддали ревіталізації колишні промислові зони міста, локалізували зацікавлених художників і бізнесменів. Так, серед таких креативних просторів Львова слід зазначити «!FESTrepublic», «Фабрику повидла», «Lem Station» завод «РЕМА», бізнес-центр «Промисловий», бізнес-мережі «Технопарк», а також ІТ-підприємства, які частково орендують колишні промислові об'єкти і ін. Новим креативним простором і проектом потужного львівського ІТ-кластеру в перспективі стане креативний квартал – «Innovation District IT Park» (рис. 3). Це територія площею 10 гектарів, на якій планується побудувати офіси для ІТ-компаній, лабораторії та навчальні корпуси для студентів, дитячий садок, готель. Такий квартал передбачає високу концентрацію установ і людського креативного капіталу для створення інноваційного продукту і розвитку міста. Сприяти такому процесу формування креативних просторів буде «Стратегія розвитку культури Львова до 2025 року», яка була розроблена «Інститутом міста» та прийнята в 2017 р. [10]. Крім популяризації культури, креативному сектору громадськості, міської влади та підприємницькому сектору слід також розробити інвестиційну стратегію, оскільки для побудови нових креативних просторів потрібні значні інвестиції, як внутрішні так і зовнішні. Значно сприятиме розвитку креативної індустрії «кластеризація» цієї сфери, що призведе до стимулювання сектора високотехнологічних послуг, капіталізації інноваційних активів, активізації ділового та культурного туризму, поліпшенню іміджу міста тощо.

Рис. 3. Креативний квартал «Innovation District IT Park» у Львові

Висновки. В Україні занедбані промислові будівлі найчастіше зносяться,

а на їхньому місці зводять нові комплекси. У європейській практиці навпроти вже давно використовуються методи перепрофілювання таких будівель під нові функції. При цьому завжди враховується розташування ділянки в структурі міста, цінність існуючої на ній забудови і потреби в створенні нового об'єкта з іншою функцією.

Композиційні фактори призначених для трансформації будівель багато в чому зумовлюють майбутню функцію споруди. Типологічно арт-кластери виступають як окрема група. За способом функціональної організації арт-кластер відноситься до багатофункціональних об'єктів, проте основною визначальною ознакою є арт-функція.

Не всі промислові підприємства можна трансформувати під арт-кластери. Ревіталізації підлягають підприємства в межах великого міста, які не виробляють шкідливих відходів. Це в основному підприємства легкої і харчової промисловості, однак відомі приклади створення арт-кластерів на заводах радіоелектроніки, на парфумерних фабриках, на мотоциклетних заводах тощо. Можливо також перепрофілювати складські або військові об'єкти. В результаті поширення і розвитку креативної індустрії в місті формується нова унікальність, зростає його туристична привабливість, формується мотивація до відвідування міста, збільшується кількість робочих місць.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Stratton, M. Industrial buildings: conservation and regeneration.; - NY., 2000. p.34
2. Райкин А.А. Архитектурно-художественные особенности ревитализации промышленных объектов: диссертация ... кандидата: 17.00.04 / Райкин Андрей Андреевич; [Место защиты: ФГБОУ ВПО МГХПА им. С.Г. Строганова], 2016.- 167 с.
3. Тыкулов Д. «Эксперт Недвижимость» №1 (16) 2012. – URL: <https://expert.ru/exprealty/2012/01/fabriki-prevraschayutsya-v-art-klasteryi/> (дата звернення: 12.12.2020)

4. Department for Culture, Media and Sport. Creative Industries Programme. *Creative Industries Mapping Document*. London , 2001

5.(10) Архитектура промышленных предприятий, зданий и сооружений. Под ред. Н.Н. Кима. М.: Стройиздат, 1990. 640 с.

6.(11). Івашко О. Д. Обґрунтування можливості ревіталізації непрацюючих підприємств під нову функцію (на прикладі колишнього пивоварного заводу Ріхерта на вул. Фрунзе, 35) / О. Д. Івашко // Архітектурний вісник КНУБА : наук.-вироб. зб. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. ; відп. ред. П. М. Куліков.- Київ : КНУБА, 2018. - Вип. 14-15. - С. 479 - 489.

7. Щеглюк С. Д. Особливості розвитку креативної індустрії України: перспективні форми просторової організації. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2017. Вип. 6(128). С. 143-150. URL: http://ird.gov.ua/sep/doi/sep2017.06.150_u.

8. Міністр культури України Євген Нищук привітав учасників Першої всеукраїнської науково-практичної конференції для голів ОТГ та міських голів малих міст України, що відбулась у Тульчині. – 2017. – URL: <http://decentralization.gov.ua/news/5796>

9. Скиба М. Креативні індустрії в Україні: вистояти, просвітити(ся). – 2016. – URL: <http://tyzhden.ua/Society/158758>

10. Стратегія розвитку культури Львова до 2025 р. – 2017. – URL: www.city-institute.org/index.php/uk/strategii/33-culture-strategy.